

НЕВІДОМИЙ КИЇВСЬКИЙ КНЯЗЬ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XIV СТОЛІТТЯ

В історії Києва та Київської землі одним із найменше вивчених є період від здобуття міста військами хана Батия до литовського завоювання. З цього часу дослідники мають у своєму розпорядженні розрізнені та нерідко суперечливі відомості, які дають змогу тільки поверхово реконструювати цю епоху, хоча тогочасні процеси виявилися доленосними для подальшої історії України.

Напередодні облоги Києва військами хана Батия князь Данило Романович організував похід та взяв у полон Ростислава Мстиславовича, який короткотривало князував на Київщині. Але сам Данило Романович не затримався у місті, а призначив посадником тисяцького Дмитра¹. Незабаром Романовичі вирішили віддати Київ Михайлові Всеволодовичу, однак той не відважився князувати тут з огляду на татарську загрозу². Через декілька місяців після того, як монголо-татари здобули столицю Русі, Михайло Всеволодович повернувся до Середньої Наддніпрянщини, однак недовго перебував поблизу Києва й згодом подався до Угорщини³.

У 1243 р. Київ, яким до того володів Данило Романович, хан Батий передав князеві Ярославові Всеволодовичу⁴. Проте він залишився у Володимирі, посадивши у “придбаній” давній столиці намісника – боярина Дмитра Єйковича⁵. Після смерті боярина у 1246 р., на думку Анджея

¹ Староруські київські і галицько-волинські літописи: Острозький список (Хлебніковський) і список Четвертинського (Погодінський) // Гарвардська бібліотека давнього українського письменства. Корпус текстів. – Гарвард, 1990. – Т. 8. – С. 332 (671); Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – Москва, 1998. – Т. 2. – Стб. 782. Галицько-Волинський літопис цитуємо за Хлебніковським списком, який, на нашу думку, докладніше передає архетип Києво-Галицько-Волинського літописного зводу, ніж Іпатіївський. У дужках подано поклики на третю, найпізнішу посторінкову пагінацію

Хлебніковського кодексу, яка найкраще відчитується у цьому виданні. Щоб полегшити орієнтацію у літописному тексті наведено також поклики на Іпатіївський список.

² Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 332 (672); Ипатьевская летопись. – Стб. 783.

³ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 335 (676), 337 (680); Ипатьевская летопись. – Стб. 789, 795.

⁴ Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – Москва, 1997. – Т. 1. – Стб. 470.

⁵ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 341 (688); Ипатьевская летопись. – Стб. 806.

Поппе, Київ належав Данилові Романовичу, а з 1249 р.⁶ – Олександрові Ярославовичу⁷. Останній, як і його батько, повернувся до Новгороду, а в 1252 р. зайняв владимирський стіл. Після цього суздальські князі перестали цікавитися Києвом. Хоча в Густинському літописі (укладеному в 20-х роках XVII ст.⁸) у повідомленні про смерть князя Ярослава Ярославовича сказано, що він був “великий князь Московській и Київській”⁹, цю інформацію вважають недостовірною¹⁰.

У середині 50-х років Данило Романович організував похід на Київ¹¹. Він зібрав підпорядковані йому військові сили (з дружинами пішли його брат Василько Романович і сини Шварно та Лев), а й звернувся за допомогою до литовського короля Міндовга. Той пообіцяв: “пришлю к тебѣ Романа и новгородци абы пошел къ Възвєглю от туда и къ Киевоу”¹². Однак, здобуття Возвєгля до приходу литовців спричинило конфлікт між учасниками.

Отже, без литовської допомоги Данило Романович не мав відваги боротися за Київ, мабуть, усвідомлював серйозність противника. Вважається, що упродовж другої половини XIII ст. у Києві князів не було¹³, а перебували посадники, які управляли містом за дорученням якогось із Рюриковичів, найімовірніше, когось з Ольговичів. Про чернігівських князів другої половини XIII ст. відомо небагато. Наймогутнішим серед них був Роман Михайлович Старий, згаданий у літописах упродовж 1263–1276 рр. Перша звітка вказує на успішно відбитий литовський напад. Тоді ж його донька Ольга вийшла заміж за волинського князя Володимира Васильковича¹⁴. Відзначимо, що за декілька років до цього, у листопаді 1259 р. Василько Романович віддав

⁶ *Poppe A. Biskupstwa na Rusi 988–1300 // States Societies, Cultures: East and West: Essays in Honor of Jaroslaw Pelenski. – New York, 2004. – S. 858.*

⁷ *Лаврентьевская летопись. – Стб. 472.*

⁸ *Єршов А. Коли й хто написав Густинський літопис? // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі – ЗНТШ). – Львів, 1930. – Т. 100, ч. 2. – С. 205–211; Мьцьк Ю. А. Украинские летописи XVII века. – Днепропетровск, 1978. – С. 13.*

⁹ *Густинская летопись // ПСРЛ. – Санкт-Петербург, 2003. – Т. 40. – С. 126.*

¹⁰ *Грушевський М. С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. – Київ, 1991. – С. 445–446; Клепатський П. Г. Очерки по истории земли Киевской. Литовский период. – Біла Церква, 2007. – С. 51; Русина О. Україна під татарами та Литвою (Україна крізь віки. – Т. 3). – Київ, 1998. – С. 29. Дослідники використовують цю звітку як вірогідну. Див. напр.: Антонович В. Б. Монографии по истории Западной и Юго-Западной России. – Киев,*

1885. – Т. 1. – С. 226; Квашнин-Самарин Н. По поводу Любецкого синодика // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1873. – Кн. 4. – С. 222; Івакін Г. Ю. Київ у другій половині XIII ст. // Старожитності Русі-України. – Київ, 1994. – С. 239.

¹¹ Михайло Грушевський датував похід осінню 1255 р. (*Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописі // Грушевський М. Твори: У 50 т. – Львів, 2005. – Т. 7. – С. 360–361*), Леонід Махновець – літом–осінню 1256 р. (*Літопис руський / За Іпатським списком переказав Леонід Махновець. – Київ, 1989. – С. 417*).

¹² *Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 335 (712); Іпатьевская летопись. – Стб. 838.*

¹³ *Грушевський М. Історія України-Руси. – Київ, 1993. – Т. 3. – С. 170–172; Русина О. Україна... – С. 30.*

¹⁴ *Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 363 (728–729); Іпатьевская летопись. – Стб. 861–862.*

доньку Ольгу за чернігівського князя Андрія Всеволодовича¹⁵ і відтоді до 90-х років XIII ст. Романовичі не намагалися поширити свою владу на Київ.

Своєрідна позиція Романа Михайловича виявилася під час зимового походу 1275–1276 рр. проти литовців, який золотоординський хан Менгу-Тимур організував на вимогу Лева Даниловича. Дослідники зауважили, що монголо-татари ніяк не хотіли розпочинати штурм Новгородка без сильного і войовничого брянського князя¹⁶. Галицько-Волинський літопис наголошує, що Роман Михайлович і Гліб Ростиславович смоленський прийшли “съ великою силою”¹⁷. Найімовірніше, Роман Михайлович володів Києвом у 60–70-х роках XIII ст., управляючи і прилеглою територією через намісника.

Його сина Олега згадано тільки у зв'язку із зимовим походом 1275–1276 рр. Мабуть, після батька саме йому належав Київ в останній чверті XIII ст. Про нього є відомості у Любецькому пом'янику: “князя Олга Романовича; вел. князя чер. Леонтія, оставившаго дванадесять темъ людей и приємшаго ангельакий образ; во иноцех Василя”¹⁸. Проте докладніший запис вміщено у Введенському пом'янику: “Кнз: Олга Романовича. Велик: Князя Черниговского оставившему дванадесят тем людей и приємшему ангелській образ Инока Леонтія”¹⁹. Отже, чернече ім'я Олега – Леонтії. У наступному рядку згадано й іншого Рюриковича: “Инок: Князя Василя”²⁰.

Уявлення про Київ з-перед литовського періоду розширює покрайній запис: “В 6825 (1317)/ си / Патариць / при великомъ/ князе / списано / быста / книга / Иване Даниловиче / и митрополите / Петре / Киевскіихъ”²¹. Він написаний півуставом на нижніх полях від першого до тринадцятого аркушів рукопису, в якому вміщено список Києво-Печерського патерика, що його дослідники датують кінцем XV ст.²², кінцем XV – початком

¹⁵ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 358 (719); Ипатьевская летопись. – Стб. 848. Походження Андрія Всеволодовича дискусійне. Його вважають сином Всеволода Святославовича Чермного (Ратов О. М. Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII в. – Москва, 1977. – С. 124; Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С. 408), чи Всеволода Лаврентія Ярополковича (Зотов Р. Вл. О черниговских князьях по Любецькому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. – Санкт-Петербург, 1892. – С. 80, 114, 195, 287; Баумгартен Н. А. Вторая ветвь князей галицких. Потомство Романа Мстиславича // Летопись историко-родословного общества. – Москва, 1909. – Год. 5. – Вып. 1(17). – С. 30; Літопис... – С. 421).

¹⁶ Грушевський М. Історія... – С. 179; Бобрухин В. М. Українська державність удільної доби. – Луганськ, 2002. – С. 216.

¹⁷ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 367 (737); Ипатьевская летопись. – Стб. 873.

¹⁸ Див.: Зотов Р. Вл. О черниговских князьях... – С. 26.

¹⁹ Поменник Введенської церкви в Близьких печерах Києво-Печерської лаври. Публікація рукописної пам'ятки другої половини XVII ст. / Упор. О. Кузьмук // Лаврський альманах. – Київ, 2007. – Вип. 18 (Спецвипуск 7). – С. 17.

²⁰ Там само.

²¹ Санкт-Петербург, Российская национальная библиотека. – Отдел рукописей. – Ф. 893 (Собрания Ю. А. Яворского). – № 9. – Л. 1–13. Висловляю вдячність докторові мистецтвознавства, провідному науковому співробітнику бібліотеки Наталії Василівні Рамазановій за скопіювання тексту покрайнього запису.

²² Краткий отчет Рукописного отдела ГПБ им. М. Е. Салтыкова-Щедрина за 1914–1938 гг. – Ленинград, 1940. – С. 60.

XVI ст.²³, першою третиною XVI ст.²⁴ Це відпис “Патерика”, переписаного у Києві в 1317 р. Його придбав професор Київського університету Юліан Яворський (1873–1937) у Києві в червні 1905 р. і згодом передав до Відділу рукописів Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі, де він і зберігається. Описуючи рукопис, Лідія Ольшевська проаналізувала зміст маргіналій²⁵.

У по крайньому записі згадано київського князя Івана Даниловича, інших відомостей про якого не віднайдено. Для ідентифікації особи важливим є ім'я його батька. Першим серед Рюриковичів сина назвав Данилом князь Роман Мстиславович. Окрім Романовичів, у XIII ст. це ім'я відоме тільки серед нащадків згаданого Ярослава Всеволодовича. Один із його синів, можливо, п'ятий за старшинством, називався Данило. Писемні джерела подають небагато інформації про нього. Уперше він вказаний 1238 р. серед шести синів князя, які залишилися живими після монголо-татарської навали на Владимиро-Суздальську Русь²⁶. Під 1256 р. літописи повідомляють, що “преставися князь Даниль Ярославич”²⁷. Мабуть, він помер бездітним, адже нічого не знаємо про його нащадків. Олександр Ярославович (Невський) мав сина Данила (1261–1303), батька Івана Даниловича Калити (+1340). Проте на 1317 р. він уже давно помер.

Натомість єдиного сина Данила мав князь Мстислав Данилович. Галицько-Волинський літопис згадує його двічі під час походу Романовичів разом з татарами на Польщу в лютому 1280 р.: “Левъ рад и поиде с татары... а Мстиславъ и Володимир и сынъ Мъстиславъ Данило...”, “и пришедшее къ Судомирию... переидоша рѣкою по ледови... первее переиде Левъ съ своим полком и сыном своим Юрием и по нем Мстислав и сынъ емоу Данило”²⁸. З огляду на цю звістку, Данило Мстиславович народився не пізніше першої половини 60-х років XIII ст. Погоджуємося з Даріушем Домбровським, який вважає, що князь помер до 1288 р., оскільки князь Володимир Василькович не згадав про нього серед родичів і можливих спадкоємців²⁹. На нашу думку, саме його сина вказано в наведеному по крайньому записі.

Дослідники не звертали уваги на звістку Густинського літопису під 1305 р.: “В то лѣто начат в Киевѣ княжити Иоаннь Даниловичъ Калита вьнукъ Ярослава”³⁰. Вірогідність³¹ переказу заперечували, хоча й намагалися

²³ Ольшевская Л. А. Типолого-текстологический анализ списков редакций Киево-Печерского патерика // Древнерусские патерики: Киево-Печерский патерик. Волоколамский патерик / Издание подготовили Ольшевская Л. А. и Травников С. Н. – Москва, 1999. – С. 260, 309–310.

²⁴ Там же. – С. 310.

²⁵ Там же. – С. 309. Фрагмент запису опубліковано: *Ее же*. “Киево-Печерский патерик” (Текстология, литературная история, жанровое своеобразие). Авт. дис. канд. филол. наук. – Москва, 1979. – С. 5.

²⁶ Лаврентьевская летопись. – Стб. 469; Летопись по Воскресенскому списку //

ПСРЛ. – Москва, 2001. – Т. 7. – С. 143.

²⁷ Новгородская четвертая летопись // ПСРЛ. – Москва, 2000. – Т. 4, ч. 1. – С. 232; Рогожский летописец // ПСРЛ. – Петроград, 1922. – Т. 15, вип. 1. – Стб. 32.

²⁸ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 370 (742–743); Ипатьевская летопись. – Стб. 881.

²⁹ *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich (Biblioteka genealogiczna. – Т. 6). – Poznań; Wrocław, 2002. – S. 232.*

³⁰ Густинская летопись. – С. 128.

³¹ Грушевський М. Історія... – С. 167; Клепатський П. Г. Очерки... – С. 51;

якось його пояснити. Зокрема, Вадим Стависький зазначає: “Густинський літопис містить звістку про те, що одночасно з захопленням Києва Гедиміном “киевское княжения” отримав московський князь Іван Калита... Цей запис зроблено під 1305 р., передає реальний факт організації влади над Києвом за угодою 1324 р... Стаття про отримання Іваном Калитою “киевского княжения” сягає “Літописця” 1389–1392 рр. митрополита Кипріяна, куди потрапила з київського літопису 1385 р. Володимира Ольгердовича, де вміщена під 1324 р. Причина її переставлення у “Літописці” під 1305 р. – намагання пояснити проживання поза Києвом митрополита Петра”³².

Дмитрій Александров припускає, що звістка Густинського літопису в “цілому правдоподібна”. Беручи до уваги інформацію Симеонівського літопису, він вважав, що московський князь Юрій Данилович, передбачаючи можливість захоплення Києва військами тверського князя Михайла Ярославовича, послав Івана Даниловича з дружиною гарантувати безпечно прибуття митрополита Петра до столиці митрополії. Але датування цієї події потрібно скоригувати з 1305 на 1307 р.³³

Густинський літопис повідомляє про Івана Калиту ще раз: “В лѣто 6830.1322. Прийде из Орды Иванъ Даниловичъ вѣнукъ Александровъ, упросивъ себѣ у царя Турецкого великое княжение”³⁴. Зіставлення двох записів переконує у тому, що в датованій 1305 р. звістці Івана Калиту помилково названо внуком Ярослава Всеволодовича – він доводився йому правнуком, а от у другій, під 1322 р., вже правильно названо внуком. Привертають увагу відмінності у написанні його імені: “Иоаннь” (1305) і “Ивань” (1322). На нашу думку, в авторському тексті Густинського літопису була тільки звістка про Івана Калиту 1322 р. Згодом у якомусь джерелі знайдено запис (можливо, це був покрайній запис), що в 1305 р. у Києві почав князувати Іоан Данилович. Інтелектуал XVII ст., який його відшукав, зробив спробу ідентифікувати князя. Після певних пошуків він дійшов висновку, що це був син Данила Ярославовича – Іван, тому поряд з іменем дописав прізвище Калита. Мабуть, він досить поверхово ознайомився із Густинським літописом й помилився у визначенні осіб. Отже, згадка про початок князування у 1305 р. в Києві Івана Даниловича Калити є пізньою вставкою, зробленою до авторського тексту літопису або одного з його ранніх списків. Насправді у 1305 р. в Києві почав князувати син Мстислава Даниловича Данило.

У 1305 р. державою Романовичів управляв король Юрій Львович, про що свідчить титул на його печатці – “Король Русі. Князь Володимирії”³⁵. У

Русина О. Контрверзи історії київської княжої традиції XIII–XIV ст. // *Її ж.* Студії з історії Києва та Київської землі. – Київ, 2005. – С. 78–79.

³² *Стависький В. І.* “Киевское княжение” в политике Золотой Орды (первая четверть XIV в.) // *Внешняя политика Древней Руси.* – Москва, 1988. – С. 98–99; *Його ж.* Київ та київське літописання в XIII

столітті. – Київ, 2005. – С. 96–97.

³³ *Александров Д. Н.* Южная, юго-западная и центральная Русь в XII–XIV вв. и образование Литовского государства. – Москва, 1994. – С. 163–165.

³⁴ *Густинская летопись.* – С. 128.

³⁵ *Липто-Данилевский А.* Печати последних галицко-володимирских князей и их советников // *Болеслав-Юрий II, князь*

цей час йому підкорилися Луцьке і Володимирське князівства, якими на зламі 80–90-х років XIII ст. володів Мстислав Данилович. Дата його смерті не відома, дослідники зазначають, що він помер між 1290–1315 рр.³⁶ Д. Домбровський, зокрема, вказав на 1289 р. і 1308 р. та навів аргументи на користь часу між 1300–1305 рр. Першу дату він обґрунтував повідомленням Яна Длугоша, що стосується походу 1300 р. “*principes Russie*” до Сандомирської землі. Одним із руських князів міг бути Мстислав Данилович. Повідомлення Галицько-Волинського літопису, що учасниками походу були Лев і Мстислав Даниловичі, він справедливо піддав сумніву³⁷. На нашу думку, у ньому брали участь князі Юрій Львович, Лев Юрійович і, можливо, Лев Данилович. Мстислав Данилович, найімовірніше, помер у першій половині 1290 р. Зауважимо також, що в 1288 р. Володимир Василькович не заповідав би князівство Мстиславові Даниловичу, якби той не мав спадкоємця. На час смерті діда Іван Данилович був ще неповнолітнім. Лев Данилович скористався цією ситуацією і поширив свою владу на Луцьке й Володимирське князівства. На нашу думку, у 90-х роках XIII ст. Лев Данилович поширив свою владу також на Київщину. У 1305 р. Іван Данилович князував у Києві як намісник короля Юрія Львовича.

Романовичі, скориставшись неповноліттям Івана Даниловича, відібрали його спадкові князівства, а згодом він став їхнім службовим князем. Раніше в такій ситуації перебував князь Всеволод Олександрович. Його батька, Олександра Всеволодовича, Данило Романович підступно схопив навесні 1234 р., коли той їхав у Київ до тестя, Володимира Рюриквича, і, напевно, розправився з ним. Тоді ж старший Романович приєднав Белзьке князівство. Через десять років, у 1244 р., Всеволод Олександрович як службовий князь Данила Романовича брав участь у битві на р. Січніці: “Всевольдъ не поможе имъ [двірському Андрієві і стольнику Якову Марковичу] и навороті конь свои на бѣгъ”³⁸. Через рік у критичний момент битви поблизу Ярослава Данило Романович послав на допомогу дворському Андрієві

всей Малой Руси. Сборник материалов и исследований. – Санкт-Петербург, 1907. – С. 244–245, 249.

³⁶ Див. огляд історіографії: *Dąbrowski D. Rodowód...* – S. 177.

³⁷ *Dąbrowski D. Rodowód...* – S. 177–178; *Ejusdem. Genealogia Mscisławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*. – Kraków, 2008. – S. 378–380. Відзначимо, що повніший і докладніший текст Продовження Галицько-Волинського літопису є в неопублікованому списку Марка Бандури, де відповідний фрагмент виглядає так: “В лѣто 6808 (1300) князи ж Русине Левъ, Мстислав, Роман Даниловичи и інне княжата собрали войско великое...”: Санкт-Петербург. Библиотека Российской

Академии наук. – Отдел рукописей. – № 21.3.14. – Л. 231 об. Цю звістку запозичено з “Хроніки” Мацея Стрийковського, у якій сказано: “*Chążęta Ruskie... Z mocą wojsk zwoich do ziemie Sendomirskiey... wtargneli*” (*Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Zmodska, y wszgstkicy Rusi Kijowskiey, Moskiewskiey, Siewierskiey, Wołhińskiey, Podolskiey, Podgorskiey, Podlaskiey etc.* – Krolewiec, 1582. – S. 375). Тут немає імен князів, тому очевидно, що автор сам вирішив, хто з Романовичів брав участь у поході.

³⁸ *Ипатьевская летопись*. – Стб. 797. Більша частина цього речення відсутня у Хлебніковському списку. Див.: Староруські, київські і галицько-волинські літописи... – С. 338 (682).

“20 мужей избранных ...Василии же Глибович и Всеволод Олександрович, Мстислав не мога Андрѣви бѣжаста назад къ Сянови”³⁹. Більше відомостей про нього немає. Відзначимо, що Всеволод Олександрович був двоюрідним племінником Данила Романовича, як і Іван Данилович – Юрія Львовича.

Джерела зберегли скупі звістки про службових князів Романовичів. Данилові Романовичу служили Ізяслав Свіслоцький і Гліб Волковийський⁴⁰. Володимирові Васильовичу – Василько Слонімський⁴¹ і Юрій Пороський⁴².

Іван Данилович народився, найімовірніше, у 80-х роках XIII ст. До призначення у Київ він встиг зарекомендувати себе на службі в Романовичів, можливо, перебуваючи посадником у якомусь зі значних центрів Руського королівства. На нашу думку, є очевидною залежність між смертю митрополита Максима у грудні 1305 р.⁴³ і призначенням до Києва Івана Даниловича. Король Юрій Львович після понад півстолітньої перерви відновив інститут київського князя для піднесення авторитету давньої столиці. Як відомо, у 1299 р. митрополит Максим “не терпя татарско[го] насилья, оставя митрополью и збѣжа ис Киева и весь Киевъ розбѣжалъся”⁴⁴. Навіть якщо це повідомлення – перебільшення, певна частина жителів могла піти з митрополитом. Іван Данилович, мабуть, мабуть мав подбати про відродження Києва.

Після смерті у 1305 р. митрополита Максима король Юрій Львович висунув свого кандидата Петра на вакантну кафедру. Напевно, передбачаючи, що константинопольський патріарх, який недавно погодився на заснування Галицької митрополії, не захоче призначити його ставленика київським митрополитом, король Юрій Львович, поставивши у Києві свого намісника, князя Івана Даниловича, намагався чинити певний тиск на візантійську церковну ієрархію. Очевидно, він натякав константинопольському патріархові, що може не впустити до столиці небажаного кандидата.

Після 1317 р. Іван Данилович, мабуть, нетривалий час князував у Києві. Інших відомостей про нього немає. У головному вівтарі Софійського собору віднайдено графіті XIII–XIV ст. про смерть 12 червня “раба Божого Івана”⁴⁵. Звичайно, неможливо довести, його стосунок до князя Івана Даниловича. На нашу думку, Данило Острозький, згаданий у 1340 р., його син, названий на честь діда – Данила Мстиславовича. Дослідники висловлювали різні думки щодо походження князів Острозьких⁴⁶. Ми вважаємо, що вони ведуть родовід від Данила Романовича. Допускаємо, що Острог з прилеглою територією Іван Данилович отримав ще від короля Юрія Львовича.

³⁹ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 340 (686); Ипатьевская летопись. – Стб. 803.

⁴⁰ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 352 (706); Ипатьевская летопись. – Стб. 831.

⁴¹ Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 371–373 (744–748); Ипатьевская летопись. – Стб. 884–889.

⁴² Староруські київські і галицько-волинські літописи... – С. 389–390 (781–782); Ипатьевская летопись. – Стб. 930.

⁴³ Лаврентьевская летопись. – Стб. 528; Новгородская четвертая летопись... – С. 252.

⁴⁴ Лаврентьевская летопись. – Стб. 485.

⁴⁵ Висоцкий С. А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. – Киев, 1960. – Вып. 1. – С. 97.

⁴⁶ Огляди історіографії див.: Войтович Л. Княжа доба... – С. 509–510; Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття: Волинь і Центральна Україна. Вид. 2. – Київ, 2008. – С. 91–94.

Існує думка, що в першій половині XIV ст. у Києві князували представники путивльської династії⁴⁷. Вона виводиться від звістки синодика Новгород-сіверського Спасо-Преображенського монастиря. Після поминання Іоана Путивльського “страстотерпца и чудотворца, убиенного от татар за христиан”, у ньому читаємо: “Кн. Іоанна Володимера Іоанновича Киевского, и сестру его, Кн. Елену, Кн. Андрея Вруцкого, и сына его, Кн. Василия, убиенного в Путивле”⁴⁸. Значно повніший поминальний запис цитованого Введенського суботника: “Кнз: Ивана Володимера Ивановича, и сестру его Княгиню Елену Киевского, и Боярина Михаила Андреевича оупирчка и Сына Ивана Блуда”⁴⁹. Згадки про Андрія Вруцького і його сина Василя ідентичні в обох пам’ятках. Відзначимо, що поминання боярина і його сина серед чернігівських князів є незвичним – тільки поряд з іменем Михайла Всеволодовича записаний його боярин Федір⁵⁰: вони разом були страчені за наказом хана Батия та згодом канонізовані.

Про князя Івана-Володимира Івановича інших відомостей немає. Його батьком напевно відзначений у наведеному записі Іоан Путивльський, загинув від рук татар. Андрій Вруцький, мабуть, – його брат. Оскільки Івана-Володимира записано без дружини, з сестрою і без синів, він, очевидно, помер до одруження. Після Івана Даниловича у Києві він князував як службовий князь Лева Юрійовича, очевидно, недовго: наприкінці другого десятиліття і в першій половині 20-х років XIV ст. Андрій Вруцький, на нашу думку, у Києві не князував.

Публікований покрайній запис доповнює історію Києва та Київщини перших двох десятиліть XIV ст. Він також підтверджує вірогідність звістки “Книги знань про всі королівства, землі і володіння, які є у світі” про входження Києва до Руського королівства короля Юрія Львовича⁵¹.

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

⁴⁷ Зотов Р. Вл. О черниговских князях... – С. 115; Грицак П. Галицько-Волинська держава. – Нью-Йорк, 1958. – С. 140; Русина О. До питання про кийівських князів татарської доби // Її ж. Студії... – С. 13.

⁴⁸ Филарет, митрополит. Чернигов. Терем с епископиею, усыпальница и Синодик князей // Черниговские епархиальные известия. – Чернигов, 1863. – № 10; Его же. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Кн. 5. – С. 43, прим. 61; Милородович Г. А. Любеч, Черниговской губернии,

Городецкого уезда. Родина преподобного Антония Печерского // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1871. – Кн. 2. – С. 37, прим. 65.

⁴⁹ Поменник... – С. 18.

⁵⁰ Там само. – С. 17.

⁵¹ El libro del conocimiento todas los reinos, tierrar y senorias gue son por el mundo / Ed. Espada M. F. // Boletin de lo Sociedad Geografica de Madrid. – Madrid, 1877. – Т. 2. – С. 33.